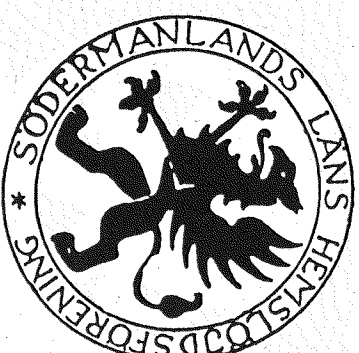

HANDLAGET

TIDNING FÖR SÖDERMANLANDS LÄNS HEMSLÖJDSFÖRENING

NR 2 1992

VÄLKOMMEN TILL RÅ SLÖJD

En hantverksdag och utställning om slöjd i rätt virke på Faktorimuseet, Faktoriholmarna, Eskilstuna.

Söndagen den 15 mars öppnas en utställning som kallas RÅ SLÖJD och handlar om konsten att ur rätt, dvs färskt och otorkat trä, snida, hugga, tälja och svara föremål. Denna dag finns fyra av våra skickligaste hantverkare på plats för att förevisa sina kunskaper i detta speciella hantverk. Läs mer om dem på mittpusslaget.

Västanlandsgården med verkar genom försäljning av råmaterial och handsmidda verktyg.

Dessutom visar Bengt Johnsson kallpressning av rå linolja.

Under hantverksdagen kommer länets hårdslöjdskonsulenter att finnas på plats för rådgivning och konsultation.

RÅ SLÖJD är också namnet på den utställning som visas på Faktorimuseet i Eskilstuna, 15-29 mars, öppet tisdag -söndag, kl 11.00-16.00. RÅ SLÖJD är ett samarrangemang mellan

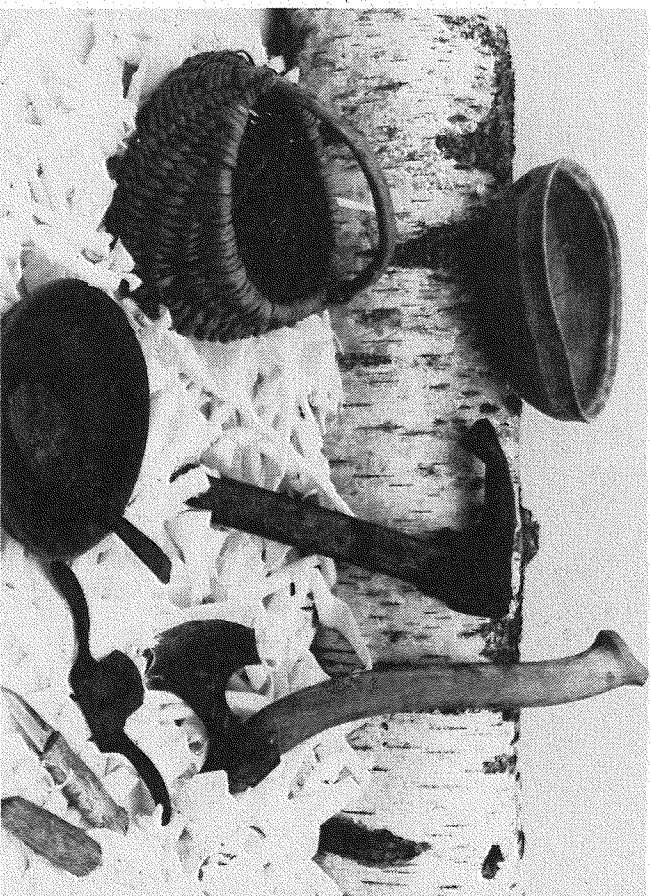

Foto: Rolf Hjalmarsson, Eskilstuna museer

Eskilstuna museer och Läns hemslöjds-konsulenterna i Södermanlands län.

VARFÖR RÅ SLÖJD

I en tid då man var hänvisad till att själv tillverka sina ting för vardagen fanns en väl inbyggd kunskap om material och verktyg.

Stor omsorg lades ner vid virkesvalet.

Ett träd med de rätta egenskaperna kunde ses ut många år i förväg för att senare fällas vid behov.

Det hände att naturen fick hjälp på traven genom olika ingrepp för att få önskvärt virke. För att få ett bra yxskafssämne till exempel var det vanligt att skära ett djupt långsgående snitt i en björkstam. Trädet läkte skadan genom övervallning där veden blev tätvuxen och hård. Efter ca 15-20 år kunde två utmärkta yxskafss-

RÅ SLÖJD

En utställning på Faktorimuseet i Eskilstuna, 15 – 29 mars.
Öppet tisdag – söndag kl 11.00 – 16.00.

träffade en tillbakagång, vad gäller hantverksskickligheten. Detta skedde framförallt under 1800-talets slutskede. I och med en mer industriell framställan av hantverksprodukter glömdes, de sedan åtskilliga generationer medärvda kunskaperna, delvis bort. Man fick alltså svårt att föra dessa vidare till kommande generationer.

Redan i förhistorisk tid an-

vändes kniv, yxa och meisel för att bearbeta trä. I och med järnålderns inträde ökades verktygsuppsättningen för trähantverkarna. Nu blir också såg och svar vanligare i hantverkarnas verktygsåda. enare under denna period blir också hyvein allt vanligare.

Trä har i alla tider, fram till vår plastålder, varit det dominerande

ämnen tillvaratas.

Verktygen som användes i den traditionella husbehovsslöjden var företrädesvis enkla skärande verktyg.

Ofta grovbehandlades träet otorkat vilket gjorde det mer lättarbetat. Att i dag arbeta i rätt trä med enkla skärande verktyg gör slöjden tillgänglig för många människor.

Genom att använda sej av självvuxet material i sitt slöjdande blir varje föremål unikt och får sin form och funktion utifrån de förutsättningar som finns invuxet i varje speciellt ämne.

Slöjd i rätt trä stimulerar motorik, formsinne och fantasi.

RÅ SLÖJD vill visa att denna kunskap är användbar och viktig i går, i dag och i morgon

RÅ SLÖJD vill inspirera dej som arbetar med slöjd i olika sammanhang

RÅ SLÖJD vill vara en mötesplats för gammalt och nytt, ung och gammal, tradition och nyskapande

Helena Åberg och Lars Petersson

materialiet för vitt skilda ändamål. Av rätt trä tillverkades skålar, tåg och muggar i olika storlekar. Det var högst påtagligt att ju högre upp i de sociala skikt man kom, desto mindre roll spelade ex husegerdsföremål tillverkade i trä. Fortfarande långt in på 1800-talet var träskålar och trätallrikar vanliga i det svenska bondesamhället.

Många föremål i våra museisamlingar har formen efter trädets utseende där redskapet som använts för att bearbeta detsamma, haft en underordnad betydelse. Holgade man ur en rak trädstam fick man en kista, en stol eller varför inte en spann. En delad stock som urholkats blev en båt eller ett tåg.

Även flätning av rot kommer att visas på museet i Eskilstuna. Av rötter gjordes korgar, formar, askar och t o m rep, medan vidjor mest användes till korgar, kontar och fat.

Eskilstuna museer
ULLA LJUNGBERG OCH
KJELL NORDEMAN

Foto ur boken Tälja med kniv och yxa från L.T.s förlag

SKÄR- SVARVNING I RÅTT TRÄ

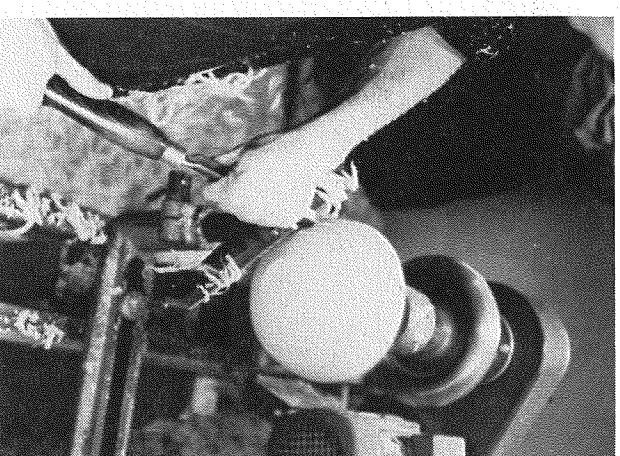
Träsvarvning är just nu mycket populärt och utbrett i olika sammanhang. Med en tämligen enkel utrustning går det att svara både profiler och skålar. Genom skärsvarvning kan ett gott resultat uppnås utan att putsnings med sandpapper är nödvändig.

Skärsvarvningstekniken av skålar i kombination med rätt virke ger möjligheter till skålar med alternativ form. Fördelarna med att svara skålar helt färdiga i rått virke är flera. Genom att svara skålens väggar tunna blir det mindre spänningar vid torkning då virket krymper. De tunna väggarna blir elastiska och skålen ändrar form vid torkningen.

Vassa verktyg och driven skärteknik ger en fullt acceptabel yta på en råsvarvad skål och efterputs med sandpapper blir överflödigt. Problemet med damm i omgivning och luftvägar uteblir.

Svarvkonsten är minst 5 000 år gammal och de äldsta fynden kommer från Egypten och Babylonien. Till en början drevs svarven manuellt av svarvaren själv eller en medhjälpare. Ämnet roterade omväxlande fram och tillbaka. Drivningen skedde med ett snöre som lades några varv runt ämnet. Nästa steg i utvecklingen kom på 1300-talet då man fäste drivsnöret i en fjädrande sång i taket. Svarvaren kunde då driva svarven själv med foten. Nu fick man större kraft och kunde sköta verktyget med bägge händerna.

Omkring år 1500 konstruera-

des en svarv med ett stort svänghjul, vevaxel och vevstake med trampa. Denna konstruktion medgav kontinuerlig drift. Då spindelns hastighet var låg var skärtekniken enda alternativet.

Under 1900-talets första hälft gjorde elmotorn sitt intåg som drivkraft och hastigheterna steg vilket gjorde att ett något tunnare resultat kunde uppnås med skrapande verktyg. Slutputs med sandpapper är nödvändig för att få en tilltalande yta.

Under slöjddagen RÅ SLOJD demonstreras skärsvarvning av skålar ur rätt virke av Åke Landström, Glanshammar, en teknik som Åke specialiserat sig på.

Åke Landström har gått slöjdutbildningen på Vindelns folkhögskola och slöjdlärareseminariet i Långköping och försöker nu försörja sig som slöjdare.

LARS PETERSSON

Ur boken Tälja med kniv och yxa, LT:s förlag

VARFÖR KNIVEN OCH YXAN?

Wille Sundqvist skriver i sin bok TÄLJA MED KNIV OCH YXA

- Man behöver inga särskilda utrymmen för att slöjda med kniv och yxa. Som hjälpmedel till yxan behövs en

huggkubbe, men den tar inte stor plats.

Ibland är det skönt att det inte bullrar. Använder man kniven lite stillsamt, stör den inte. Man kan lyssna till mycket annat, samtal, sång och musik eller fågelsång och vindsus. Ja, ibland kan man t o m lyssna på själva tystnaden medan man täljer.

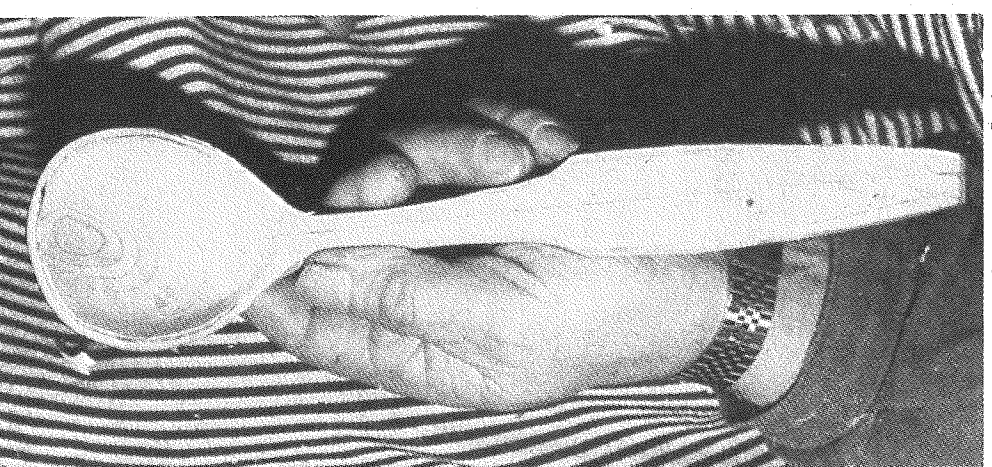
Det är på handens färdighet och förmåga till samordning med tanken, som hela vår kultur och vårt tekniska framskridande vilar.

När man täljer ett föremål med kniv och yxa kommer utformningen mycket konkret och direkt med i bilden. Man behöver inte spänna fast föremålet utan man kan hela tiden vända och vrida på det och se hur former och konturer växer fram och hur linjespelet undan för undan förändras från alla håll.

Det som gör täljandet med kniv så spännande och fascinerande är att det fångar dess utövare helt och fullt. Att tälja med kniv och yxa innebär alltid en utbildning i formgivning och kulturell skolning. Det finns ett klart samband mellan våra förfäders säkra formkänsla och deras dagliga arbete med yxa, kniv och andra handverktyg.

Wille Sundqvist, f d slöjdlärare och hemslöjdskonsulent i Västerbotten, har ägnat större delen av sitt yrkesverkamma liv åt att föra vår slöjdtredition och vårt kulturarv vidare.

Möt Wille Sundqvist på slöjddagen RÅ SLOJD och se honom tälja skedar och slevar ur färska ämmen.

Ur boken Tälja med kniv och yxa, LT:s förlag

TRÅG-TILLVERKNING, EN URGAMMAL TRADITION

Tråghuggning är en gammal metod att enkelt tillverka ett stort och hållbart kärl ur ett enda trästycke.

Trågens traditionella användningsområde har framförallt varit inom hantverk och hushåll. I hushållet har trägen använts både för servering och förvaring. Om trågens tidigare funktioner berättar benämningar som mjölktråg, degtråg, färgtråg och kalktråg.

Vid tillverkning av ett tråg är det lämpligt att utgå från en stockhalva. Stockens halvcylinderform ger naturligt tråget dess form om urholkningen sker från kärnsidan.

Asp och björk är träslag som ofta förekommit vid trågtillverkning, även fur och gran har använts. Andra lättarbetade träslag är sälg, al och lind. Det är enklast att grovbearbeta ämnat då det är rätt. Urholkningen sker med en fjäckelyxa, en tväryxa med svängd eggform.

Tråget urholkas växelvis från ändarna och in mot mitten. I stället för att spänna fast trågämnet i hyvelbänken går det att använda en trågkubbe, en specialtillverkad huggkubbe, anpassad att urholka tråg vid. Efter urholkningen av trågets insida grovfäjs utsidan med en vanlig yxa. När den grövre bearbejningen är färdig torkas tråget för att sedan bli renskuret i tørt tillstånd.

Sprickrisken minskas om tråget får torka långsamt. Det kan ske genom att börja torkningsprocessen i ett svalt och fuktigt utrymme eller genom att tråget grävs ner i torr kutter-

spån den första tiden.

Vid den slutliga finbearbetningen är det lämpligt att använda hjäljärn (bildhuggarjärn) invändigt samt bandkniv och spånhyvel utvändigt. Det är inte nödvändigt att efter finbearbetningen putsa tråget med sandpapper. En skuren yta ger ofta föremålet en mer livfylld karaktär och berättar mer om händerna som arbetat med det.

EN SÖRM-LÄNDISK TRÅG-TILLVERKARE

Per Helledorf, Floda har yrkesslöjdat sedan slutet av 70-talet och livnär sej delvis på att tillverka tråg. Efter en kurs på Sätergläntan med Wille Sundqvist som lärare började Per hugga tråg. Han tillverkar dem ofta i al eller björk. Att hugga tråg är en teknik som ligger Per varmt om hjärtat och hans skicklighet har bl a resulterat i ett förstapris i tävlingen Sörm-ländskt Hantverk 1990. I sin priskolektion var Per bl a representerad med två personligt utformade tråg.

Vid frågan till Per varför trågtillverkning är extra spännande svarar han:

"Tråg är så omedelbara. Det krävs inget konstruerande som i vissa andra slöjdetekniker. Ett tråg blir färdigt genom en känsla och formen ger sej själv".

Per Helledorf kommer att demonstrera trågtillverkning vid slöjd-dagen RÅ SLÖJD i Eskilstuna.

Helena Åberg

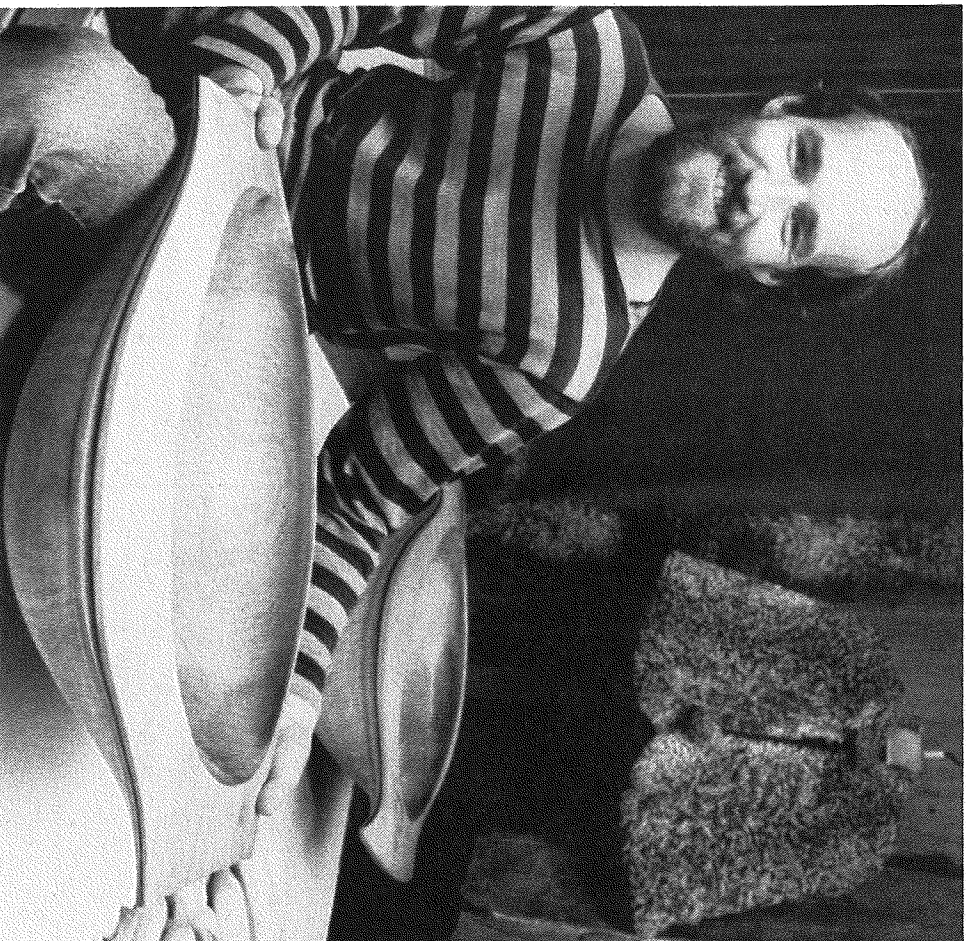

Foto: Alf Ralmé

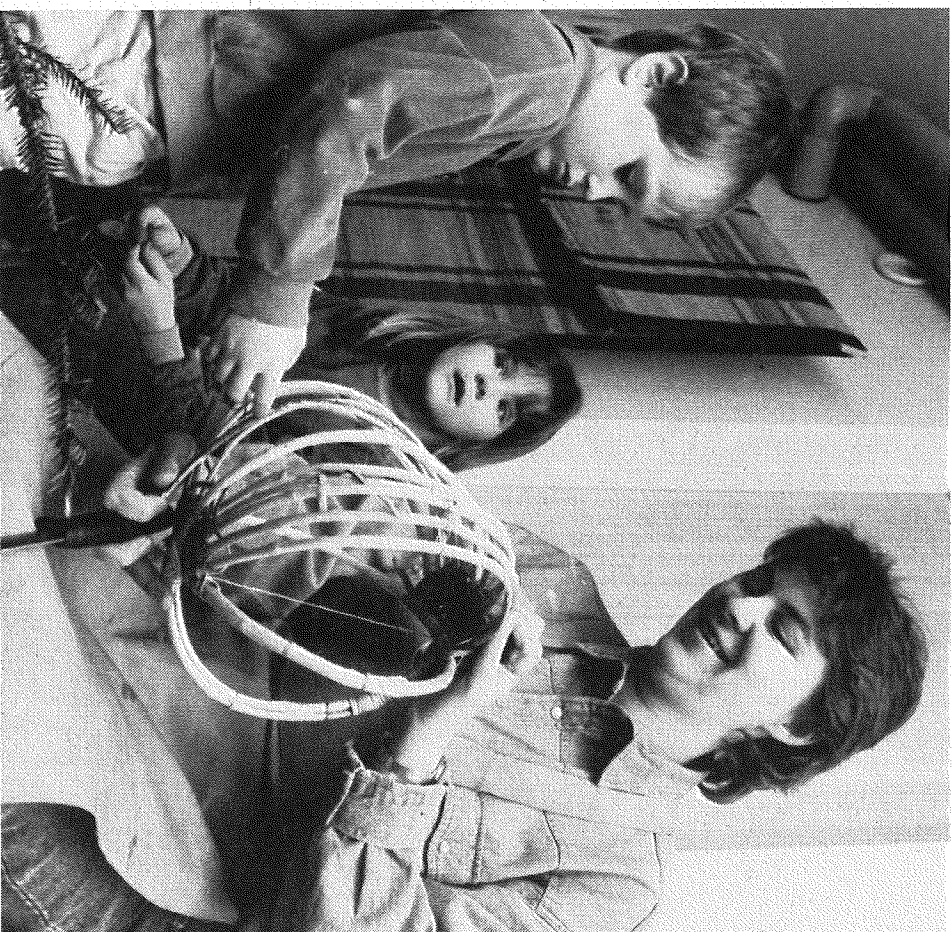

Foto: Bildmateria AB

KORGEN - Självhushållets plastkasse

Innan plaståldern var korgen en betydelsefull handelsvara. Ur behovet av att samla och transportera olika förnödenheter har många olika korgformer och korgbenämningar utvecklats. Tillgången på lämpligt råmaterial är en annan faktor som varit bestämmande för olika niska lösningar.

I Södermanland har vi i huvudsak flätat granrotskorgar. I samband med venteringen som hemslöjdsföreningen genomförde i Daga härad 1980 okommenterades en rad olika korgtyper av gran som tillverkats och såluförts i närområdet så sent som vid sekelskiftet och en bit in på 1900-talet. Här tillverkades t ex potatiskorgar, kolfat, kolyssar, bosskorgar, ligghönskorgar, fiskekorgar, matsäckskorgar, rkorgar och korgsängar. Alla dessa typer är flätade av granrot med stående eller liggande stödtågor av granvidjor och/eller furuspån.

Av intervjuerna framgår att korgflätning var ågot som ganska många Dagabor sselsatte sej med vid sekelskiftet. t fanns alltid någon på gården som behärskade konsten att tillverka ett kolfat, en potatiskorg eller en bosskorg.

I korgmaterialet fanns gott om sådana till synes hastigt hopkomna husbehovskorgar, illa medlarna och mycket väl använda.

Vid sidan v dessa "hastkorgar" fanns också pekorgar av samma typ men av jämnare kvalitet, ofta tillverkade av korgmakare som p g a handikapp ej kunde försörja sej på annat sätt. Korgslöjd var också en viktig inkomstkälla för ensamma äldre.

Erna-Lill Lindén - korgslöjdare av i dag

Idag är inte korgslöjden längre en sysselsättning som man i vårt land tvingas ta till för att hålla nöden utanför dörren. Erna-Lill Lindén tillhör den unga slöjdargeneration som medvetet har valt slöjdyrket p g a andra värden än de rent materiella. Att slöjda är för henne ett nödvändigt livelixir.

Erna-Lill började som korgslöjdare efter att ha gått en kurs som Hemslöjdsföreningen anordnade i samband med korginventeringen i Daga. Hennes läromästare är Hilding Karlsson, välkänd korgmakare från Sorunda. I dag, tio år senare, tillverkar Erna-Lill fortfarande flätade granrotskorgar av sörmländskt snitt. 1990 fick hon hederspris i tävlingen Sörm-ländskt Hantverk och i sommar kommer hon att vara representerad på Liljevalchs konshall i utställningen Slöjdsommar -92. Vi önskar henne lycka till

LILLE-MOR BOMAN

"Hönskorgen". Gryt en. Den användes för att transportera ligghöns mellan gårdarna. Man bytte ligghöns med varandra och de måste ligga tryggt för att inte störas i rymningen, där för är korgens ena lockställda sammanflätad med korgväggen.

Rå linolja, som är fri från kemikalier, är att föredra till föremål som har kontakt med mat

OM LINOLJA

Oljeboning med a pressad ur linfrö tillhör våra äldsta ytbehandlingsmetoder och är känd sedan 1300-talet.

Linoljan till skillnad från exempelvis paraffinolja en torkande olja som oxiderar med luftens syre vilket ger en hård och tålig yta. Det har varit brukligt att använda oljan både kokt och rå.

Vid framtällning av linolja pressas linfrö vid rumstemperatur vilket ger en ren och ljus olja, s k rå kallpressad linolja. Då endast 25 % av linfröets oljenängd tillvaras genom kallpressning kan de sönderpressade linfröna värmas upp till 60-70 grader. Oljan blir då mörkare och är inte lika ren.

Oljan kan kokas i särskilda kokerier med tillsats av sockativ som är ett torkmedel bestående av metall-oxider. Det ger kokt linolja. Då sockativet är giftigt rekommenderas rå linolja till de föremål som har kontakt med mat.

Rå linolja torkar långsammare än kokt men tränger djupare i träets porer och ger en hårdare yta. Linoljan är också sedan 1700-talet ett vanligt bindemedel i målarfärg.

Att ytbehandla med linolja i stället för lack har många fördelar. Då lack till skillnad från linolja ger ett yt-skikt ovanpå träet nöts den vid slita-ge bort. Smuts och fett tränger ned i träets porer och gör fula fläckar. Skall en lackad yta lagas, måste i regel all lack slipas bort vilket är ett omfattande arbete. Däremot går det lätt att bättra eller fräscha upp en oljad yta.

En oljad yta framhäver träet och får vid åldring en vacker patina. Åldrade lackade ytor ger endast ett soligt och smutsigt intryck

På mindre slöjdföremål med transparent ytbehandling är alltid en oljad yta att föredra.

LINOLJE-PRESSNING PÅ TRÄ-DAGEN

Bengt Jonsson, deltidstjörbrukare utanför Örebro, kommer att föreläsa kallpressning av rå linolja under slöjddagen RÅ SLÖJD.

Bengt Jonsson delar i projektet ÖREBRO LIN som hushållnings-sällskapet i Örebro lån har initierat.

Sedan 1987 har Bengt Jonsson odlat och pressat lin. Han tillverkar endast kallpressad rå linolja.

I samband med att projektet ÖREBRO LIN startade köptes en linoljepress in från Tyskland som utnyttjades av de inodlande lantbrukarna. Bengt Jonsson tillverkade efter en tid en egen press. I dag har han åtta pressar för eget bruk och tillverkar även linoljepressar till försäljning.

HELENA ÅBERG

FÖRSÄLJNING AV RÅMATERIAL OCH VERKTYG

Västmanlandsgården, ekonomisk förening kommer under slöjddagen 15 mars att delta genom demonstration och försäljning av råmaterial, litteratur och handsmidda verktyg.

Västmanlandsgården, ekonomisk förening bildades i april 1991.

Föreningen tog då över den försäljningsverksamhet som pågått sedan våren 1987 i projektform under namnet Västmanlandsgården med Västmanlands läns hushållningssällskap

som huvudman.
Föreningens uppgift är bl a försäljning av:

- råvaror till slöjd- och hantverk
- verktyg, ytbehandlingsprodukter och litteratur
- trädgårds- och skogsprodukter

Föreningen skall genom sin verksamhet arbeta för att utveckla den svenska hemslöjden genom bl a en god råvaruförsäljning.

De råvaror som säljs trä, horn, rötter, säv, halin, ull, lin m m kommer från Västmanlands län. Det övriga sortimentet kommer från hela Sverige och i vissa fall från utlandet.

Hans Bergendahl representerar Västmanlandsgården under slöjddagen RÅ SLÖJD

VÄSTMANTLANDSGÅRDEN
ekonomisk förening

stjler

- vriljar, en, masurbjörk,
- årtot, svartek m m
- sågade trävaror av svenska
- träslag exv sålg och kvartsågad furu,
- svep i sålg och björk,
- björkrot,
- spån till korgflätning,
- ålg- och kohorn,
- ull, råghalm, säv och lin,
- knivblad, knivsidslader, narvsårta och lintråd,
- svarvstål, bilduggargjärn och gjäckelyxor,
- Gränsforsyxor,
- Meldosljor, vaxer,
- förtunning och pigment,
- svensk linolja, m m.

RÅ LINOLJA

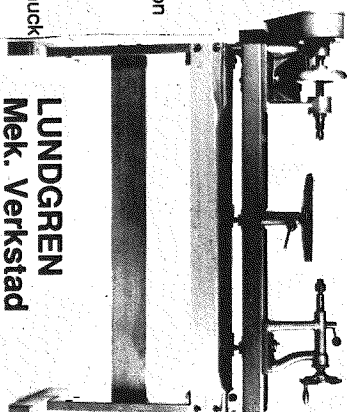
Kallpressad av svensk linfrö, ljus o. tunn.

Inga tillsatser.

Miljöväntligt

Träsvarven MTL

För Hobbysvarvning
Lampplig för skärmotoden
Stabil gjutjärnskonstruktion
Dubbdjöld 200 mm
Dubbdavstånd 700 mm

Vi säljer nu Craft Supplies
Precision combination Chuck
Lampplig för skärsvarvning

**LUNDGREN
Mek. Verkstad**
Sågvägen, 574 00 Vetlanda
Tel. 0383-133 06

TRÄSLÖJDSVIDEO

Svarviäre Knut Östgård har gjort en instruktiv VIDEOFILM om SKÄRSVARVNING i trä Profil & Skål

Beställ genom att sätta in 295:- på Pg 61 24 23 4. Eller skicka efter, mot postförskott, från: (postens angifter tillkommer)

HBV Videoproduktion
Gråbo Industriväg 2 C
440 06 GRÅBO

Tel:0302-452121 Fax:0302-45391
Ny-producerad Svensk video!
VHS 38 min.

LYCKA TILL LARS!

En timme kortare resväg om dagen, avgjorde hårdslöjdskonsulenten Lars Petterssons val av arbetsplats. Lars flyttar till Örebro län som konsulent. Vi har varmt rekommenderat honom till det nya arbetet och är stolta över en sådan "export".

Lars kommer att arbeta halvtid i Örebro och fortsätta som slöjdare och kursledare i Sörmland.

Lars får kortare resväg och vi får nya kontakter.

Helena Åberg tar hand om hela hårdslöjdsfjärnen.

TIDNINGEN HANDLAGET

Redaktion:
Bie Seipel 0159-113 53
Git Palmgren 0157-930 50
Lille-Mor Boman och
Cetrud Stjolin 0155-818 30
Postadress:
Ö. Kyrkogatan 48
611 33 Nyköping

Hör av Dig med uppgifter till kalendarium och med uppslag till artiklar och intressanta ämnesområden!

Katalog över sortimentet.
Skickas mot 10 kr i frimärken.

VÄSTMANTLANDSGÅRDEN
ekonomisk förening
Brunnby gård
725 97 VÄSTERÅS
021-124222

Sällare och tillverkare:

Bengt Jonsson
Täby Skeppsta Östergården
705 94 Örebro
Tel 019-22 80 05, 010-30 08 63

Spara annonsen!